

Tankó Gyula

A GYIMESI UDVAROK, ÉPÜLETEK ÉS LAKÁSOK BERENDEZÉSE

Gyönyörű a gyimesi táj! Erdők, dombok, tisztások, források, hosszú, nyerges hegyláncok, s lent, valószínűtlenül lent a völgyekben kicsi játékhazak, nagy, tágas zöld udvarok. A hegyről nézett gyimesi udvarok, háztájak legszembeütőbb sajátossága a nagy, tágas udvar a kicsiny házak körül, amelyet kora tavasztól késő őszig bársonyosan zöld gyepp borít. Zöld, gondosan kaszált gyepp, hisz az udvarokon termő fűmennyiség is felhasználható, lekaszálható, és a mostoha tájban élő gyimesi ember nem engedheti meg magának, hogy egy talpalatnyi helyet is kaszátlanul hagyjon. Hosszú a tél és etetni kell a megélhetést biztosító állatokat. A tágas udvarokon található a ház.

A gyimesi házakról ezt írja Orbán Balázs: *“a csángó házak építészete is olyan, mint a csíkiaké, házaik fedele kétolyan magas, mint maga a lak”*.

A ház közelében van általában egy *főző nyári konyha*, amely legtöbb helyen úgy van berendezve, hogy lakható, az öregek itt szoktak lakni. Ha nem több generáció lakik együtt, akkor is sok esetben itt töltik el a csángók az év legnagyobb részét. A *tisztaház* nagy alkalmakra való. A nyári konyhában lehet kemence is, más helyeken van külön egy *szapuló kaliba*, abban található a kemence is. Az udvaron van egy gazdasági épület, amely *istállóból, csűrűből, juhókosárból, szekértartó szűnből* áll. Az istállóból kétfelől állások vannak 8-10 tehén részére is, a gazdaság nagyságától függően, van egy-két borjúketrec, disznóketrec, a ketrecek fölé egy függő, szekérládaszerű tyúktartót készítenek, ahová lépőkén megy fel a majorság. Tehát hideg tél esetén minden állatot az istállóba csoportosítanak. Innen közajtón a csűrűbe léphetünk. Ez kétfelől egy-egy *odorba* áll. A nagyobb odorba a szénát rakják, a másikba, amely egy kisebb odor, a tavaszra való jó szénát és sarjút rakják. A csűrű fele be van fedve az odronál magasabbra, amit *rakónak* neveznek. Ide is tárolhatnak szénát. A csűrű oldalait 1,50—2 m magasságig kibélelik deszkával, mert régen itt csépeltek, s így ha a gabonaszem oda pattogott, nem vészett el. A padló is fosztnideszkával szorosan padolt, itt csépeltek, de szilárd is kell hogy legyen, mert lovakkal vagy tehenekkel ide hozzák a szénával, sarjával, szalmával megrakott szekereket. A negyvenes évek után épített csűrűök esetében egy ajtó nyílik a *csűrűkamrába*. Itt tartja a gazda a szerszámain, de a gazdasszony is ide raktározza a szövéshez használt eszközöket: *tekerőlevelet, csőrőlökereket, vetőfát, osztóvátát*. A csűrű hosszúsága legalább

hat méter kellett hogy legyen, ahhoz, hogy egy szekér megrakva, előtte lovakkal vagy tehenekkel be tudjon ide állni. A csűrből egy ablakszerű nyíláson a *johókosárba* lehet beadogatni a szénát. Ez az épület utolsó szakasza. Ezenkívül a csűrhez van toldva egy szekérszín, amely fedett, de sokszor szabad az oldala, nincs beépítve.

A század elejéig ezek a helyiségek mind külön épültek, elég sok elszórt pajta volt az udvaron. Csűr nem létezett, a szénát a *hijúba* (istálló fölötti tér) oldalról 1x1 méternyi lyukon adogatták fel. A johókosárt még ma is azért hívják kosárnak, habár ma egy épületet alkot a csűrrel, mert régebb külön volt építve. Egy jó gazdánál egy ilyen egyfedél alá épített gazdasági épület 16—20 m is lehetett.

Ezenkívül az udvarnak egyik sarkában található a *fásszín*, az istálló mögött a *trágyadomb*, mellette a *kutyapajta*. A már említett *sütőben* kenyeret sütnek, de itt tartja a gazdasszony a szapuláshoz szükséges felszereléseket, mint: *szapulófőzőüst*, *hamasedény*, *cseber*, *kád* stb.

A hatvanas évekig a nagymosáshoz szapulót raktak, hamuval, lúggal kifőzték a ruhákat, és így mosták. Még ma is, aki kendert, lent termel, a fonalakat, a *darabokat* szintén a szapulóba rakja, így fehériti szövést és fonást előtti.

Az udvaron a fentiekén kívül a ház előtt vagy a ház hátánál gyümölcsös is van. A negyvenes évekig elég kevés gyümölcsfa volt az udvarokon. A legelső jobb minőségű gyümölcsfákat, almafákat például, akkor terjesztették el, amikor a század elején az országutak mellé almafákat ültettek, s így *rákapott* a csángó is a gyümölcsre. Az első nagyobb gyümölcsösöket Sántateleken (Felsőlok) a Jániszterben ültették a század elején, akiknek a ma is élő leszármazottjaik szintén nagy gyümölcsstermesztő hírnévnek örvendenek. Azután az örmények (Dájbukátok, Zakariások, Dobálok) és más kereskedők gyümölcsöskertekkel is foglalkoztak a kereskedelem mellett. Nagy és jó minőségű gyümölcsösök voltak már a harmincas években Gyimesbükkön, Felsőlokon (Máté) és máshol is, a gazdák ültetgettek fákat, persze olyan fajtákat, amelyek teremnek a 800 m-es tengerszint feletti átlag magasságban is. A hosszú tél, a késő tavaszi fagyok rendszerint károsítják a gyümölcsstermesztést.

Kezdetben a gyümölcsöst szakszerűtlenül alakították ki, rendszerint szűk helyre ültetve a fákat, fittyet hányva a távolság betartásának. Kevés fajta terem itt meg: *vackor* (vadkörte), *alma*, *sebesalma* (savanyú), *szilva* (főleg fehér, sárga szilva vagy fosóka), *kotyószilva*, *körte*, *cseresznye* és kevés *meggy*.

A legtöbbszőr a gyümölcsöst bekerítették még külön is, hogy az állatok ne tegyenek kárt benne. *Zavarás kertet* készítettek (hasított lécs

vagy vékony fenyőcskékből léces kerítést állítottak). A bokros növények közül legelterjedtebb volt az udvaron, közvetlenül a ház előtt vagy a szomszéd kerítés mellett a *fügefű* (egres), *leánkfűge* (édesegres) vagy *ribizli*, *borfűge* (savanyú ribizli), *szőrös fűge* (vadegres). Ezeknek a gyümölcsseit eltették télire savanyúság, belőtt, kompót formájában, s ezt pótolták az erdőn gyűjtött *kokozsa*-, *málna*-, *eper*-, *sármócabefőttek* és *ménisóra* (piros áfonya) savanyúságok.

Érdekes módon tárolták télire a savanyú almát és a vackort: sarjába csomagolták az odorba, tél közepén elóvtették, főleg fonóban. A félig fagyos, leves savanyú almának jó íze volt, de ezenkívül sok nyálat termelt, ami igen szükséges a fonáshoz, hisz fél telet az asszonyok fonással, s a másik felét tekeréssel, szövással töltöttek. Az udvart az út felől deszka- vagy léces kerítéssel, más oldalakon és hátrább pedig hasított fahasábokkal, *zavarás* kerítéssel kerítették. A *zavarás* kerítésnél nem volt szükség szegre. Minden 5-6 m-re, amekkorák a fahasábok voltak, két lécet, husángot vertek a földbe, majd gúzzsal összeszorították a két felállított, földbe vert karót. A *zavarás* kerítéstől a *vetegetőn* át jártak ki és be. Ez egy 3-4 m-es rés, amit kapu helyett szabadon csúszó 5-6 *vetegetőrúd* zár, amit könnyen *le lehet vetni* és visszafenni.

Az út felől, amint mondtuk, deszkából csinálták a kerítést, és azt egészen az ötvenes évekig, de sok helyen még napjainkig is nem lábra, hanem 4-5 m hosszúságban hosszúra állították, mint a zavarót. A fa országában volt elég fa, habár az utolsó időben maga az állam is könnyörtelenül, előre nem tekintően sok fát letarolt, sok kopár oldal van itt is. Igaz, beültették azt csemetével, de mikor lesz abból erdő? Ahhoz egy emberöltő szükséges.

Visszatérve az épületek elhelyezésére, a nagy udvaron kétféle szokás járta: a régi udvarrendezésnél az úthoz közelebb helyezték el az istállót, főleg ha a patak is arrafelé volt, s 15—20 méterrel bennebb építették a házat és a sütőkemencét, abból a meggondolásból kiindulva, hogy ősszel, tavasszal a mindennapos esti, reggeli itatáskor a marhák ne vágják fel a talajt a ház előtt, ne legyen sár. Csak így lehetséges, hogy mindig zöld pázsit van tavasztól ősziig a ház körül. A ház, ha hátul van, általában arccal az útnak áll. A ház hátánál egy kerítés elválasztja az udvart első és hátsó udvarra, amelyet *kertnek* is hívnak. Pl. "Csapd hátra a johokat a kertbe." Még az első udvaron lehet egy kút, a hátsó udvaron pedig ott van a *buda* (WC). Nem minden udvaron található kút, mert a hegyek benyúlnak a kertek végéig, közel a házakhoz, s így sok a forrás, ilyenkor nem szükséges a kút. A másik építkezési szokás, főleg az utóbbi időben, hogy amennyiben megengedi a sok patak és utca kanyargása, a házak igyekeznek az út mentét követ-

ni. Így a gazdasági épületek a hátsó udvarra kerülnek. A házak modern kivitelűek, az út frontjára épülnek virágoskerttel, szabadeséses vízvezetékekkel.

Térjünk vissza a régi építkezésekre. A gyimesi csángó a házat valamikor a múlt században maga építette kalákával, gömbölyű fából, amelyet éppen csak megnyestek és meghántottak. Ebből gerezdesen felrakták a házat. Később a fát két oldalból faragták, mostanában pedig mind a négy oldalát kifaragják. Itt az erdő országában nem kell sokat toldozni a fákat, a csángó egyben behúzatja az udvarra a fát, s helyben olyanra szabja, amilyenre szüksége van pillanatnyilag. A húszméteres házhoz egyben van a húszméteres borona. Az épületfát boronának hívják. A boronából épült házat nem vakolták le két-három évig azért, hogy a borona száradjon ki. A boronát lelécezték, vagy régebb bolhaszeggel imitt-amott *beverték*, hogy azután a vakolat, a *tapaszt* megálljon rajta. A század elején még nem volt vakolókanál. Kézzel vakolták, és kézzel is síkították a falakat, azután bemeszelték kissé kékített fehér mésszel. A vakolatanyagot az út sarából vagy az út porából gyűjtötték, és habarcot készítettek. A "ház hátát" a legtöbbször nem vakolták, hogy *lélegezzék* a ház. A fehér, kékes házak az óriási tetőikkel, tenyérnyi ablakaikkal távolról lenyűgöző képet nyújtottak, amit ma már csak naiv festők képein láthatunk. De ez még a harmincas évekig valóság volt Gyimesben. Ennek az *imitt-amott egy ház* stílusnak is megvolt a maga varázsa. Szabadságot sejtettek! Nyitott gazdaság, nyitott lelket is jelentett, s habár nehezen oldódó embereknek írja le a csángókat Orbán Balázs, kiemeli jószívűségüket és segítőkészségüket. Példa erre a több mint húszféle kaláka, amelyekkel egymást kisegítették a fontosabb, sürgős munkákban. Így létezett: fonó, kaszáló, ganyézó (juh)nyíró, szénahordó, boronahordó, pityókalopó, kenderlopó, építő stb. kaláka.

A fundamentumokat általában lapos kőből rakták ki, nem túl magasra. Ezért a régi házak boronái belesüllyedtek a földbe.

Ha az udvarról belépünk a régebb épült csángó házakba, észrevesszük a hármass beosztást. Mivel a fundamentum alacsony, ezért egy-két lépcsőfokos lépcsőn (legtöbbször boronából faragott lépcsőfokok, esetleg vastagabb deszkából készült, ritkábban nagy lapos kövekből, ma persze betonból öntik) a közepén található ajtó nélküli ereszbe lépünk. Innen kétfelé ajtó nyílik: egyik ajtó a *nagyházba* (tisztszoba), másik a *kicsiházba* vezet. Ez egy mindenes szoba: nappali, konyha, hálószoba, sőt régebb a sütőkemence is itt volt. Nem is olyan kicsi ez a *kicsiház!* Az eresz előtti részt végig a ház fala mentén *tőtésnek* hívják. Az ereszből egy lappancsos padlásfeljáró van, ahonnan a *hijába*

(padlásra) jutunk létrával. Itt füstölték sokan a *disznyókötséget* (mások a szapuló kalibába vagy sütőben). Még egy kamarája is van a háznak. Régebb ide a tisztaszobából nyílt az ajtó, ma a konyhából van bejárat, és a mostani háznak innen van feljárójuk a padlásra, a híjába is. A konyha alatt verem van (3x3 m-es pincécske), ahova a lejárát igen nehézkes: egy nyitogatható lappancs található a konyha közepén. Itt lehet a verembe lejárni. A veremben tartják a krumplit és a zöldségeket. Szokás volt, hogy a pityóka nagy részét valahova a közeli hegyoldalba ázott veremben tartották.

Egy másik típusú ház, amilyeneket a húszas évek után építettek, egyenes, ereszt nélküli, nincs beugrása. A tisztaszobába és a kicsiházba vezető ajtók egymás mellett vannak. Ebben az időben kezdtek építeni háromszobás házakat is. Nem valami ésszerűek ezek a lakások, a hideg minden ajtónyílásra a szobába tódul, hiányzik az előszoba. A szobák előtt tornác is van, amelyet négy-hat darab tornácfa tart, és a tornác maga is kifaragott (alakos) deszkából készült tornácapuval. Ezeknél a típusú házaknál már magasabb a fundamentum, sok helyen a pince bejárata a *tornác alján* (alatt) van, s a többi üres helyre apróra vágott fát szoktak rakni. Ebben az esetben a kamarába a bejárat a kicsiház egyik szegletéből épült. A konyha alatt található a pince, s a kamarából járnak fel a padlásra *lajtorjával*.

A csángóknál kevés az olyan ház, beleértve az új építkezéseket is, amely közvetlenül az útfontra lenne építve. Ettől kerítés választja el a házat és közötté egy kicsi virágoskert van. A házakat régebb *zsin-dellyel*, *dránicával* fedték, a csűrök nagy része még az ötvenes években is *dránicával* fedett. Különbőség van a ház fedéséhez használt *dránica* és az istálló fedéséhez szükséges *dránica* között. Az előbbi szebben kidolgozott kézzel gyalult és simított, cifrázott és rövidebb. Napjainkban az épületeket cseréppel és palával fedik. Visszatérve a dránicához minden patakon volt a dránicahasításnak mestere. A dránicát nem akármilyen fából *bojtból* hasították, hanem voltak különleges helyek, ahol szép *szelhaerdő*, *szelhafenyők* nőttek, olyan bog nélküli fák, amelyeknek csak a hegyében voltak csapjai, ezek 30–40 m-re is megnőnek, kitűnően és egyenesen hasadnak, valósággal pattannak, nem tekervényesen, s így könnyűszerrel hasították a dránicát.

A régebbi házakban a század elejéig, ahogy Orbán Balázs, Balog Ödön és mások is megemlítik, kémény nem volt: *“a füst a tetőn készített füstlikon megy át a szabadba”* (Balog Ödön).

Napjainkban kőből, téglából, bolcárból, habtéglából, no meg a hagyományos építkezési anyagból, a fából építkeznek. Főleg az istállót a legtöbb esetben fából építik, mert az száraz levegőt tart, nem izzaszt.

Ma a házak típusrajzok szerint épülnek, előszobával, két-három szoba, konyhával valamint kamrával, pincével, sőt fürdőszobával. A konyha viszont nem változtatta meg ma sem szerepét, valójában egy mindenes szoba (ebédlő, háló, nappali), és akkorára építik, hogy főleg télen ide húzódik össze az egész család. Az utolsó időben 5-6 ház összetársul, és szabadeséssel bevezetik a vizet. A civilizáció beköltözött a csángó házakba is: *az én házam az én váram*. Az emberek mind jobban visszavonulnak lakásaikba. Elmaradnak a hagyományos farsangi mulatságok, a kosaras bálók, a szerbálók, a sok esti tánc, a fogadott tánc és a fonó. A civilizáció fényes máza szétzúzza a lélekben született közösségeket. Az emberek itt is önzőek, kapzsiak lettek. A régi házakat a múlt században be sem zárták, itt is csak egy seprűt tettek keresztbe az ajtó elé, s ez jelentette, hogy senki sincs itthon. De lopás nem volt. Az öregek visszaemlékezései, és az akkori leírások szerint a *nagyházban* vagy *tisztaházban* a következő bútorok voltak: a falak mentén az udvar és az utca felé 3—3,50 méter hosszú *tulipántos pad* volt, amelybe *gúnyát, élelmet* tartottak. Ilyen pad kettő volt, s a szögletben, ahol ezek találkoztak, állt egy négy lábú asztal, házilag szőtt sötéttarka vagy vett abrosszal leterítve. Szembe a padokkal, az asztal mellett, székek álltak. Az asztalt a szoba közepére teszik az utolsó időben. Az asztalon gyertyatartó volt, a húszas évek óta a plafonról lelóg egy petróleumlámpa az asztal fölé. A pad feletti falon van a *kendőszeg*, díszes *porcelán-* és *cseréptányérok*kal, *tálakkal, csiprökkel és findzsákkal*. Úgy látszik, ezen kendőket tarthattak valamikor, a neve után ítélve. A másik szögletben, az ablakos fallal szemben, állt a *vetettágy*. A *vetettágyban truzsak* (kenderből szőtt vastag szalmazsák), *ágyilepedők*, csipkés, hímes *párnák* (6—12), több *cserge, festékes, nyútópad-terítő* stb. található. Még a tisztaházban van egy *almárium* vagy *éveges*. A vetettágy melletti falra a húszas évek után fényképeket, szentképeket raknak. A legtöbb szentkép Máriát ábrázolja. Itt nagy a Mária-kultusz. Gondoljunk csak az ilyen kifejezésekre, intőkre mint: *“A babba Marja megver”, “Lát a babba Márja”, “A babba Márja segít”* stb. Sok kép ábrázolja Jézust, a sárkányölő Szent Györgyöt, a szívére mutató Jézust vagy Máriát a szent fiával, esetleg Jézust a keresztfán. Az ötvenes években nagyon elterjesztették a cigányok a naivnak sem nevezhető pingálmányokat, üvegre mázolt munkákat, amelyek angyalokat, szenteket akartak ábrázolni. Ezeket házról házra hordozva terjesztették a román ikonkultusz hatására. Nagyon sok ilyen szentkép román feliratú (Sfintu Ilie). Ezek manapság már nincsenek a falakon. De gyakori a szépen berámázott, üvegezett Szentcsalád, Az utolsó vacsora, Szűz Mária Jézussal stb.

A harmincas évek után egy kb. 40x60-as nagyságú tükör is nélkülözhetetlen kelléke lett a tisztaszobának, amelynek széles ráámája volt, s a falra felső felét előredőlve tették, hogy a tükröződőnek ne kelljen székre állnia. Mögötte tartották az adónyugtákat és más hivatalos papírokat. Az ötvenes évekig a szobák felül gerendásak, deszkázottak voltak, ezután a plafont is vakolják, síkítják, meszelik.

A *vetettágy* mellett állott a nagy *tulipántos láda*, máshol *kasztenos láda*, amelyben ruhát, esetleg pénzt tartottak. Ma ez a bútordarab teljesen kimaradt, bolti modern bútort vásárolnak. Újabban a helyi mesterek készítenek deszkából, pácolt, fényezett modern bútordarabokat. Sok helyen a nagyházban a vetettágy felett volt a *kendőszeg*, ahová nem edényeket raktak, hanem szép sorjába voltak terítve a *bundák, fejkendők, nagyruha, ingek* és más ruhadarabok.

A *nagyház* vagy *tisztaház* az asszony birodalma volt, oda más emberfia, főleg férfi nemigen lépett be. De volt egy vigasza a férfinak is: tudta, hogy majd a nyújtópadját ide állítják fel. A leánygyermek, akiknek sok szép keze munkája volt itt, mert ők maguk is hozzájárultak a saját kelengyéjük elkészítéséhez, bejáratosak voltak ide. Azonkívül — mi tagadás — itt *guzsajaskodott* télen a férjhez készülő nagyleány. A tisztaszobában legtöbbször nem volt kályha, rettenetes hideg lehetett itt feküdni csüörtök, szombat, vasárnap este a guzsalyaskodó napokon, de hát a fiatalság, a szerelem tüze csodákat tesz. Gyimesben a guzsalyaskodás egyfajta próbaházasság, amely az idők folyamán be is vált, hisz itt nem volt ismert a válás. Ez tehát a párválasztás legfelső foka. Tulajdonképpen abból állt, hogy a legény, akit a lány hívott meg guzsalyasba — tehát csak a lány kezdeményezhetett! —, ott aludt a lánynál és a lánnyal. Valamikor a távolságok igen nagyok voltak a tanyák között, lakatlan erdőkön kellett volna hazamennie a legénynek az udvarlásból, ami veszélyes is lehetett volna. Így udvarlás után ott maradt a lánynál. Ennek ellenére a törvénytelen gyerekek száma elenyészően kevés százalékkal volt nagyobb, mint más vidékeken.

A *nagyházban* található a háziasszony legértékesebb dolgai: a *gúnyák, vetettágy, tányérok, kendőszeg, fehérnemű, vásznak, festékek, fogdosottak* stb. Ennek a szobának elől két kisebb ablaka volt, hátul pedig egy kicsi *leskődő ablak*. Az 1900-as évek legelején, amint az kitűnik az akkori hozománylevelek áttekintéséből, változnak a bútorok. Először azokat a csíki, főleg szépvízi asztalosmestereknél rendelték, mert amint már Orbán Balázs is megemlíti *“a csángóság a kéziipart, a mesterségeket sem szívleli”*. Onnan szekérrel szállították el a múlt század közepén épült országúton. Később az 1920-as évektől itt is elszaporodnak az asztalosmesterek, akik a bútorzatot, tokozatot készítik. Kialakulnak

a nagy, hagyományos asztalosdinasztiák, mint a Jancsik, a Gyuri Káruy családja és mások. Ezek utódai ma is jó mesteremberek.

A bútor nagy részét a házhoz az asszony hozta hozományba a házasság után, míg a férfi szülei építették fiuknak a házat. A legkisebb fiú örökölte a családi házat, vagy mostanában "kifizeti a többi testvéreiret a részükbe", esetleg máshol területet kapnak vagy készpénzt. Régebb azért, hogy ő örökölte a házat, el kellett gondoznia öreg szüleit, azokkal együtt gazdálkodott. Ha *nem jöttek ki*, azaz nem értették meg egymást, külön is mehettek.

De nézzük meg időrendi sorrendben mit is hozott az új asszony az új házhoz. Ime egy 1900-as évi gyimesbükki stafíring- vagy hozománylevél vagy perefórumban feltüntetett bútorok *amelyet Olteán Gábor (Tolóka) hajadon leányának, Annának részébe adott: asztal — 2 darab, kanapé — 2 darab, kasztélyos láda — 1 darab, festett ágy — 1 darab, karosszék — 1 darab. Ezek a bútorok. A további feltüntetett dolgok: csőllőkerek — 1 darab, vasvilla — 1 darab, seprű — 2 darab, hússütő nyárs — 1 darab (ez sehonnan sem hiányozhatott, tehát valószínű, hogy akkoriban szabad tűzön sütötték a húst), üsttartó — 1 darab, resta — 1 darab, szita — 1 darab, vízeskártya — 2 darab (fából), tejes sítár — 1 darab (fából), szövő-vetőllő — 2 darab, szapuló és lúgos cseber 1-1 darab, tiló — 1 darab, léhel — 2 darab, gereben — 2 darab, kocsorba (szénkihúzó lapát) 1 darab, párna — 10 darab, párnahuzat — 20 darab, derekaj — 1 darab, pokróc — 2 darab, cserge — 2 darab, festékes — 2 darab, nyeregalávaló — 1 darab, átalvető — 2 darab, tarisnya — 2 darab, zeke — 1 ünneplő, 1 viselő, bunda — 1 ünneplő, 1 viselő, karinca — 8 darab, bernyóc — 9 darab, főköltő — 2 darab, öv — 3 darab, ruha (fejkendő) 6 darab, ing — 8 darab, ingujj — 8 darab, rúdilepedő — 8 darab, abrosz — 2 darab, zsák — 8 darab, kendező — 6 darab, csórika — 1 pár, gyertyaöntő — 1 darab, szarvasmarha — 3 darab, juh — 7 darab, sertés — 2 darab.*

Habár bútort nem sokat adtak szülei, mégis egyébből bőven juttattak, tehát nem lehetett olyan szegény leány.

Egy 1916-os perefórum levélben (Baliga Györgyné) a következő bútorok vannak feltüntetve: *pad — 2 darab, láda — 1 darab, asztal nagy — 1 darab, karosszék — 2 darab, evőasztalka — 1 darab, tálal — 1 darab, aggató — 1 darab, kendőszeg — 1 darab.* Na de ebből azt is megfigyelhetjük, hogy úgy látszik ennek a perefórumnak a gazdája inkább a konyhának, a kicsiháznak hozott bútorokat, de nagyobb választékban.

Egy 1919-es hozománylevél, a Bodor Ilonáé a felsorolt tárgyak vizsgálatán kívül azért tűnt érdekesnek, mert a tárgyaknál feltüntették

azt is, honnan származnak, ki készítette őket. A család minden tagja besegített a hozomány gazdagításába. Íme a hozománylevél: *karospad* — 2 darab, *padágy* — 1 darab, *kasztenos láda* — 1 darab, *ágy* — 1 darab, *almárium* — 1 darab (úgy vették), *tálas* — 1 darab, *láda* — 1 darab, *asztal* — 1 darab, *asztalka* — 1 darab, *szék* — 2 darab, *mosószek* — 1 darab. Ezeket a falu asztalosa készítette.

Más tárgyak:

- 8 párna és tok kenderből: anya és lánya készítette
- 3 darab cserge: anya és lánya készítette
- 1 darab pokróc kockás (fehér-fekete): anya készítette
- 2 darab festékes: anya készítette
- 8 darab lepedő: anya készítette
- 10 darab zsák csepőkenderből: anya készítette
- 3 zeke: anya készítette
- 3 bunda, 1 lájbibunda — a falusi szűcs
- 1 ujjas — anya
- 12 ünneplő ing — lány és anya
- 10 viselő alsóing — lány és anya
- 10 bernyóc — lány és anya
- 2 pár cipő és 1 pár bocskor — vásár
- 14 ruha (fejkendő) — bolt
- 15 cseréptányér — korondi cigányok
- 15 cserép gübéstányér — korondi cigányok
- 1 érclábos — bolt
- 1 dagasztótekenyő — cigányoktól
- 1 mosószek — apa
- 3 lapító — apa
- 1 nagytükör — bolt
- 1 borító — kádár
- 1 túrós dézsa (tele túróval) — kádár
- 7 borda (szövő borda) — lövétei bordások

Itt jelenik meg először az almárium szó, amelyet Csíkba vásároltak.

Légé, budáka, küpillő, fejőstár, krinta — a sajtcsinálás eszközeit a kádár készítette. Ugyancsak ő készítette a szövéshez szükséges eszközöket pl. csöllerék, matolla, moszor, tekerőlevel stb.

Tehát a kádárkodás elég fejlett volt, fából sok edényt készítettek, amelyek még ma is hányódnak a régi házak padlásain. A hozományleveleket nézve még szembeötlik az, hogy a húszas években eltűnik két tárgy: a gyertyaöntő és a hússütő nyárs, valamint az, hogy az asszonyok nagy mesterei voltak a hímzésnek, a szövésnek, gyönyörű ingeket hímeztek, mértani elemekkel, a csergéik, festékeseik ma is nagyon ke-

resett dolgok, gyönyörű tarisznyák készültek itt, több mint 30 bernyóc-minta ismeretes, tehát a gyapjú, len és kenderfeldolgozásban nagy mesterek voltak. Érdekes, a horgolás, a kötés, a tézstasütés nem volt a csángó asszonyoknak valami erős oldala. A férfiak közül híres kádárok kerültek ki, hisz nagyon sok tárgyuk fából készült (edények és más dolgok).

Minden hozománylevélben, főleg 1910 után szerepel a *karospad* és asztalka, amelyek a konyha kellékei voltak. Egyes levelekben szerepel a *padágy* is, amelyet éjjelre fekvőhelyként, nappal pedig ülőalkalmatossággként használtak. Ez a bútordarab Csíkban is ismert és a kicsiházban használták.

De nézzük meg, mi is volt a mindenes *kicsiházban*, amely konyha, szoba, háló is volt együttesen. Ha kicsi is a neve, a konyha elég nagy, csak a *nagyházhoz* viszonyítva kicsi. Ide befér két ágy, asztal, asztalka, két karospad, amelyből egyik lehet padágy. Tehát lehet olyan 4 x 6-os is. A XX. század előtti kicsiház berendezése egyszerűbb volt. Itt volt a kemence, ahogy a régi leírások (Orbán Balázs, Balog Ödön) írják és az öregek mesélik. A *kuttor* főzésre, melegítésre alkalmas szabadtéri tüzelő. Ez elég kezdetleges volt még az 1910-es években is, a tágas szoba ajtó felőli oldalán a padló szintjére építették négyszögben, "*száda elé nagy lapos követ tesznek, itt főznek, sütnék nem éppen kényelmes helyzetben*" (Orbán Balázs). Ez tulajdonképpen a kemence előtti szabadtüzelő. A kezdetleges tűzhely fölött a sütőkemence oromszélére fektetett csónak alakú füstfogó található, amely a füst egy részét felfogva a házból a hiúba (padlásra) vezet. A kemence nagy párkányán tartotta a gazdasszony a *guzsalyát*, az *orsóját*, és *főző* eszközeit. Itt vannak a *cseréptányérok*, *üst*, *érclábos*, *fakalányok*, a *hússütő nyárs*, s itt dorombolt a macska is. Evővillát régebb nem használtak az evéshez, kés is egy-két darab volt a háznál.

A kemencétől nem messze volt egy *aggató*, ahová az edényeket aggatták mosogatás után. A *sutuba* (szeglet) volt egy kezdetleges fogas, arra aggatták a *zekét*, *bundát*, *ujjast* és más ruhadarabokat. A *sutu* másik felében a múlt század végéig volt egy primitív ágy, *priccs*, amelynek az alja üres volt, ahová télen behozták, ha nagy hideg volt, az újszülött bárányokat, a kicsi borjúkat, amíg megerősödött, sőt volt olyan eset, hogy a malacokat is ott tartották.

A *kicsiháznak* régen volt elől egy ablaka, és oldalról egy- illetve kétfényérnyi ablaka. Ma már nagyobb ablakokat vágnak. Megtörtént, hogy ha hátul volt a gazdasági épület, akkor hátra is nyílt egy ablak, ami legtöbbször azonban *vakablak* volt, kívül ledeszkázva. Itt *köccs*-get, sajtot stb. tartottak.

A századunk elejétől, főleg a húszas évektől eltűntek a kemencék, kályhák jelentek meg ler nélkül, később leres kályhák, amelyeket Szentkeresztbányán gyártottak. A bútorokat már csináltatták a század elején, bizonyíték erre a bemutatott perefórum, hozománylevél.

A húszas évekhez viszonyítva a *kicsiház*, a konyha felszerelése változott. Itt található egy vagy esetleg két elég magas ágy, a nagyobb ágy alatt egy kicsi, kihúzogatós ágy (nappalra betaszítják a nagy ágy alá), amely házilag készül. Ebben aludtak a kisebb gyermekek. Altalanban egy vagy két karospad is van a konyhában, amelyre ülnek is, de lisztet, tojást, szitát, kicsi tekenyőt, málékeverőt tartanak benne, a főledel, a *puliszka* készítésének eszközeit. Az üst a kályha mellett van felakasztva. Az asztal a pad fejénél (az út felé), a sarokban található, felette van a lecsüngő petróleumlámpa. Minden konyhában a kályhához közel a *sutuban* (a sarokban) volt a *tálas*. Alul a vizespad. A tálason felborítgatva tartották a cserép- és pléhtálat (inkább mély tálak, tányérok voltak). Ha sok gyermek volt, három is evett egy tálból.

A vizespadon vizesvedret tartanak. Ezek felett a falra akasztva van az *aggató*, amelyre pléhedényeket és kantáros fazakakat aggatnak.

Minden konyhában található (volt!) egy kicsi asztalka, ahova a nagyobbacska gyermekeknek terítettek, esetleg itt ettek az öregek is. Megfigyelhető volt, hogy ezek az öregek mennyire félték attól, hogy ők ne legyenek senkinek terhére: pl. markukból, a sutuba húzódba, mint valami madarak csipkedték a túrot, puliszkát, nehogy a fiatalok elveszítsék az étvágyukat az öregek láttán.

A kicsi asztalkára tették a *málélapítót*, oda ütötték ki a puliszkát. Ezt mostanában a nagy asztalon végzik, maradék tartására az asztal fiókját használják. Ezért mondja a háziasszony ma is, ha elmegy hazulról, és panaszkodnak a gyermekek, hogy éhesek: *nem vittem el az asztal fiókját*.

A gyimesi csángónál a nagy család jellemző. Akinek egy-két gyereke volt, az vagy fukarnak, vagy betegesnek számított. Óriási bűn volt a gyermekeltevés.

A jó Isten adta, ő vegye el.

Ahol 12 eszik, még egy szájnak jut.

De felvetődik a kérdés: hová fektettek le egy 14—16 tagú családot. Nyáron nem volt probléma, elszóródott a család. De télen! Az ágyakban 5—6 személy fért el szorosan. A többi pedig a sutuba hált. Az ének is azt mondja: *A sutuba zekén háltam*.

A bútorzatot, amint már említettük a század elején Szépvízen és más csíki községekben rendelésre készítették. A húszas évek után már minden községben, sőt patakon dolgoztak asztalosok, akik elkészítették

a szokásos, megrendelt bútorokat. Külön konyhabútort csak az 1960—70-es évek után rendelnek. Napjainkban vásárolják a bútort a szövetkezetekben, ritka az, aki bútort csináltat a mesterekkel.

Az udvaron, amely mint mondtuk szép, tágas, pázsitos volt, az út felől vagy a ház mellett egy kicsi virágskert is volt, ahová *majornánát, rezedát, csukrosszegfüvet, tátikot, fátolant, violát, őszirózsát, györygínt, rozmaringot, muskátlít, citrost, árvácskát* stb. ültettek.

Ez a virágskert az új házaknál is megtalálható, de most a ház és az út közötti kicsi részt használják ilyen célokra. A ház körül még megtermelik a fokhagymát, *szaporahagymát*, káposztát (ezt ma inkább vásárolják a háromszékiektől), salátát, murkot, hagymát, karalábét, répát, *tőst* (olyan íze van, mint a karalábénak, olyan formája, mint a répának), zellert, csombort, tárkonyt, tormát, borsót, fuszulykát (babot), mákot stb.

A lakások ma modernek, kétszoba-konyhások, fürdőszobával. A bútorzatot, beleértve a konyhabútort is, vásárolják. Eltűntek a vetettágyak, a rudilepedők, kendőszegek. Idegen kutatónak vagy nagy alkalmakra azonban minden háznál előkerülhet a ládafiából a csángós ruha.

Irodalom

Orbán Balázs 1868 *A Székelyföld leírása.* Pest.

Balog Ödön 1932 *Néprajzi jegyzetek a gyimesfelsőlaki és gyimesközéploki csángókról.* Erdélyi Múzeum.

Dr. Kos Károly—Szentimrei Judit—Dr. Nagy Jenő 1981 *Moldvai csángó népművészet.* Bukarest.

Adatközlők: Ambrus Fülöp, 84 éves
Molnár Péter Busulán, 75 éves
Tankó Péter, 84 éves
Tankó Béla Kondor, 74 éves